

Ktetici kao pravopisno pitanje

Ham, Sanda

Source / Izvornik: **Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 2015, 62, 93 - 113**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:398752>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Vodanović, Marin; Ostroški Anić, Ana, 2013., Hrvatsko biomedicinsko nazivlje – izazov za jezikoslovce. Godišnjak Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 4., br. 7., 639. – 644.

Sažetak

Vlatka Štimac, Leksikografskizavod „Miroslav Krleža“

UDK 81'374, izvorni znanstveni rad

primljen 13. prosinca 2014., prihvaćen za tisak 9. travnja 2015.

About Problems Concerning the Choosing of Terms and the Semantic Relations between Terms in Contemporary Croatian General Dictionaries

This work will use selected examples for the analysis of technical terms and their lexicographic treatment in general Croatian monolingual dictionaries: what are the criteria and in what scope are technical terms chosen for general dictionaries, where is the dividing line between general lexis and the language for specific purposes, as well as when can, and when must terminological references be noted? To what extent are the dictionaries mutually uniform, and to what extent are the terms of specific fields treated systematically? Furthermore, this work will deal with the question of how lexical-semantic relations between terms are developed in the dictionaries; this refers primarily to hypernym-hyponym relations, antonymic relations and the criteria according to which one of the synonyms is given advantage over others. The work will analyze terms in the contemporary Croatian dictionaries.

KTETICI KAO PRAVOPISNO PITANJE

Sanda Ham

Uvod

Pisanje pridjeva od tuđih zemljopisnih imena – ktetika – postalo je pravopisno upitno 1986. izlaskom Silić-Anićeva pravopisa. Naime, tada je vrlo čvrsto normirano pravilo da se ktetici pišu prema izgovoru iz jezika iz kojega dolaze, a ne prema izvornom pravopisnom liku jezika iz kojega dolaze. Bilo je to za hrvatski pravopis novo rješenje.

Dakako, riječ je

1. o zemljopisnim imenima jezika koja se služe latinicom i iz kojih izravno prihvaćamo, bez jezika posrednika,
2. o zemljopisnim imenima koja nisu ponašena.

Dakle, neupitno je pisanje *Moskva* > *moskovski*, *Atena* > *atenski*, *Tokio* > *tokijski*, *Peking* > *pekinški* ili *Beč* > *bečki*, *Budimpešta* > *budimpeštanski*, *Prag* > *praški*,

Krakov > *krakovski*. Budući da ta imena pišemo prema hrvatskom izgovoru ili ih je hrvatski jezik posve pohrvatio i ponašio tako da je za ta imena stvorio svoja, i ktetike pišemo ponašeno i izgovorno. Ovamo pripadaju i sva imena država i oceana jer njih pišemo prema izgovoru, a ne izvorno.¹

Popisi ponašenih zemljopisnih imena u pravopisima se ne navode iscrpno i potpuno, nego su najčešće navedeni uz odrednicu – *mnogi: mnogi se gradovi (planine, jezera, rijeke, otoci, pokrajine) pišu ponašeno*, ali završeni popis redovito izostaje. Tomu svakako nije razlog što bi taj popis bio otvorenim za prijam novih ponašenica, nego će razlog biti što sva ponašena imena nisu uopće popisana pa završeni popis i ne postoji (da bi ga pravopisi mogli ispisati). U prilog tvrdnji da popis ponašenih imena nije otvoren za nova ponašivanja ide i to što su imena ponašena u starijim razdobljima i što u suvremenim pravopisima nema primjera suvremenih zemljopisnih imena koja se ponašuju ili nema primjera da se koje zemljopisno ime ponašilo u posljednjih dvadesetak godina. Usuprot, Institutov pravopis (2013. : 71.) donosi primjere odnašenih imena, odnosno, primjere ponovljene prilagodbe zemljopisnoga imena prema izgovoru i pismu iz jezika posrednika. Tako su zabilježeni doista neobični likovi: *Beijing* (umjesto uobičajenoga *Peking*), *Bombay* (umjesto *Bombaj*) ili *Hiroshima* (umjesto *Hirošima*). Slijedom toga, *bejijinski* bi mogao zamijeniti naš dobro uhodani *pekinški* (pa onda i *pekinšku* patku *bejijinškom patkom*); ako baš ne bi mogao zamijeniti, ali svakako bi mogao unijeti dodatnu zbrku u pravopisni svijet tuđica. Nastavimo li slijediti nemarni novinski stil koji ne poznaje hrvatsku jezičnu kulturu (onaj iz kojega su *Beijing*, *Bombay* i *Hiroshima* preuzeti), uskoro bi nam mogla u pravopisu osvanuti i *Moscow*. Rasprava bi o pisanju ktetika mogla raspravljati već odavna raspravljeno – treba li nam *moscowski* i *bejijinski*; propisuje li pravopis ili prikuplja građu bez (normativnoga) kriterija; ovjerava li ono što se potvrđuje u tekstu ili ovjerava tekst ako se potvrđuje u pravopisu.

¹ Potpuni popis takvih imena nemamo, čak je neko vrijeme bilo i dvojba u vezi s popisom država pa nismo sa sigurnošću mogli odrediti koje ime pripada državi, a koje je tek zemljopisno ime ili ime koje čvršće političke tvorevine, ali bez državnosti (vidi: Lončarić, 1994.). Danas nam je od tih dvojba preostala *Europska Unija*. Naime, autori koji pišu *Europska Unija* smatraju da je riječ o državi pa prema pravopisnom pravilu, da se u imenima država sve riječi (osim prijedloga i veznika) pišu velikim početnim slovom, pišu i drugu riječ velikim početnim slovom: *Unija*. Oni autori koji smatraju da nije riječ o državi, pišu *Europska unija*. Pisanjem *unije* malim početnim slovom izjednačuje se pisanje imena političkih zajednica ili različitih europskih tijela, pa se na isti način piše *Europska unija* i *Europska zajednica* (koja bi od 1992. trebala nositi odrednicu *pov.*), *Europska komisija* ili *Europski parlament*. Šire gledano, pisanje *Europska unija* pripada i pravopisnom pravilu pisanja zemljopisnih imena kao što su *Dalmatinska zagora* ili *Indijski potkontinent* (dakako, gledajući na samo pravopisno pravilo prema kojemu se samo prva riječ piše velikim početnim slovom). U svakom je slučaju EU, napisana ili kao *Europska Unija* ili kao *Europska unija*, upitna ponajprije pojmovno – kada bude suglasnosti o pojmu EU, tada će biti i suglasnosti o pisanju.

Ovaj rad ne će biti posvećen poluozbiljnim pretpostavkama *što bi bilo kad bi bilo* (kao što je s *moscowski* ili *bejijinski*), nego će donijeti pregled pisanja ktetika od Brozova pravopisa 1892. do Institutova 2013.

Pravopisne tradicije – dvije ili više?

Dalibor Brozović 2003. u svojoj je kolumni u Vijencu izrekao zanimljivu misao o dvjema pravopisnim tradicijama u nas – Brozovoj i novosadskoj. Govori o Babić-Finka-Moguševu pravopisu (pravopis trojice autora) i Anić-Silićevu (pravopis dvojice autora):

„Pravopis trojice autora nastavak je (i proširenje) hrvatskoga Brozova i Broz-Boranićeva pravopisa, koji je, uz kraće prekide za šestojanuarske diktature i djelomično za okupacije, općenito vrijedio od 1892. do 1960., kada je nametnut takozvani novosadski pravopis. Pravopis dvojice autora predstavlja u nekim pojedinostima kompromis između novosadskih propisa i hrvatske tradicije, u drugima nastavlja novosadske propise.“ (Brozović, 2005. : 225.)

Kratkotrajna se *korienska* tradicija u 20. st. tu ne spominje, a tada još nije bilo Matičina ni Institutova pravopisa pa ih Brozović i nije mogao spomenuti. Posljednja bi se dva pravopisa vrlo lako mogla prepoznati kao brozovska ili novosadska (u značenju koje im Brozović daje), međutim, ovomu radu to nije cilj, cilj je poći kronološkim tragom hrvatskih pravopisa i utvrditi podrijetlo, proširenost i opravdanost dviju različitih preporuka – pisati ktetike izvorno do hrvatskoga dometka ili ih pisati prema izgovoru; pisati *New York* > *newyorški* ili *njujorški*, *Leipzig* > *leipziški* ili *lajpciški*, *Cambridge* > *camבריčki* ili *kembrički*. Pripadnost će se određenoj pravopisnoj tradiciji tako potvrditi, ali usputno.

Brozov i Boranićev pravopis

U suvremenim je pravopisima uobičajeno i očekivano poglavlje o pisanju tuđica, a osobito tuđih vlastitih imena, pa onda i zemljopisnih, međutim u Brozovu pravopisu (1892.) nema takvoga poglavlja. Zemljopisna se imena spominju u poglavlju o pisanju velikog početnog slova, a od tuđih je zemljopisnih imena spomenuta *zemlja Italija, istočna Evropa* (Broz, 1982. : 34.), *Engleska i Budim-Pešta*. (Broz, 1982. : 37.). O kteticima se kaže tek toliko da se pišu malim početnim slovom, uz primjer *engleski* i *budim-peštanski*:

„Ako je pridjev postao prema imenu vlastitomu, koje je sastavljeno od dvije imenice, a prva se od njih ne mijenja, onda se piše i prva imenica, s malim početnim slovom; n. p. ... u budim-peštanskim mlinovima... prema Budim-Pešta.“ (Broz, 1982. : str. 37.)

Znamo li da je uloga Brozova pravopisa bila ponajprije da u Hrvatsku uvede novi slovopis i pravopis, jasnije je zašto su ostala pravopisna pravila siromašna ili ih nema. Međutim, prvotna je uloga pravopisa – uvođenje novoga slovopisa i *fonetičkoga* pravopisa uskoro odigrana, Brozov je pravopis preuzeo Boranić i pravopis se stao

širiti, usložnjavati i obogaćivati.² U njem su i tuđice našle svoje mjesto u posebnom poglavlju pa i pisanje tuđih zemljopisnih imena i ktetika.³

„Vlastita imena posve zadržavaju oblik, koji imaju u jeziku, iz kojega su uzeta... *New-York, Lisboa, Stuttgart*...u ćirilici se takva imena pišu prema izgovoru... Ne valja pisati *Monakov* mjesto *München*, *Draždani* mjesto *Dresden*, *Lisabon* mjesto *Lisboa*, *Kopenhagen* mjesto *Kjöbenhavn*, jer se ta imena tako ne govore u narodu, kojemu pripadaju. Nasuprot, pišemo na pr. *Prag, Varšava, Beč, Bruselj, Napulj, Milan, Mleci, Rim Pariz*.“ (Boranić, 1926. : 30.)

Sitnijim je slovima u navodu Boranićev osvrt na srpski jezik i dosljednu fonetizaciju tuđih imena, odnosno, pisanje tuđih imena prema izgovoru, a ne prema izvornom liku u jeziku iz kojega dolaze.⁴

U vrlo opširnom poglavlju Izvođenje geografičkih imena⁵ Boranić navodi obilje primjera ktetika, ali i nekoliko pravila. Temeljno je pravilo:

„Tuđa geografička imena iz živih jezika redovno čuvaju svoj oblik (glasove i završetke) i u izvedenim imenicama i pridjevima; na pr.

Příbram: Příbramac: příbramski

Avignon: Avignonac: avignonski

Liverpool: Liverpoolac: liverpoolski

Stockholm: Stockholmac: stockholmski

Hannover: Hannoverac: hannoverski“ (Boranić, 1926. : 62.)

Odstupanja od temeljnoga pravila Boranić je razvrstao prema dvama potpravilima, morfofonološkima. Međutim, nema dvostrukosti, vrlo je jasno što pripada temeljnomu pravilu, a koji se oblici *uzimaju*:

„Uzimaju se:

- a) imena u kojima se nastavci pridjevaju na one glasove u završetku, koji se doista izgovaraju; na pr.

Belfort: Belforanin: belforski

Bernard: Bernaran: bernarski

Orleans: Orleanac: orleanski

Limoges: Limožanin: limočki;

- b) imena, koja u izvedenici poradi nepčanoga glasa tako prerušuju, da ih valja pisati po izgovoru (fonetički); na pr.

² Istini za volju, promijenio je ime našavši se poslije Prvoga svjetskoga rata u novoj državi.

³ Navodit ću samo primjere zemljopisnih imena i pridjeva izvedenih od njih, makar Boranić ne odvaja zemljopisna imena od ostalih tuđih vlastitih imena.

⁴ Kada je o zemljopisnim imenima riječ, to je jedini osvrt na srpski jezik, *na ćirilicu*; govoreći o kteticima, na srpski se jezik ne osvrće. Pretpostaviti se može da je jasno da pisanje *Štokholm* znači i pisanje *stockholmski*, a pisanje *Stockholm* znači i pisanje *stockholmski*.

⁵ Tomu je poglavlju posvećeno čak 13 stranica, ali najvećim je dijelom riječ o morfofonologiji i tvorbi, a ne o pravopisu.

Ajaccio: Ajačanin: ajački

Greenwich: Grinvičanin: grinvički

Göttingen: Getinižanin: getinški

New-York: Njujorčanin: njujorčki“ (Boranić, 1926. : 62.)

Uz navedeno temeljno pravilo s potpravilima, Boranić navodi još primjera, ali u svezi s kojim drugim pravilima. Pravila su morfofonološka, tiču se glasovnih promjena na granici osnove i dometka. Evo tih primjera:

Hamburg, hamburški; Firenza, firenački; Frankfurt, frankfurtski; Köln, kölnski; Dortmund, dortmundski; Lotaringija, lotarinški; Luzern, luzernski; Linz, linački; Harz, harački (str. 58.); Saint Malo, saintmaloski; Bordeaux, bordeauski (str. 65.); Lourdes, lourdski (str. 68.); Pariz, pariski; Sleska, sleski; Efes, efeski; Odesa, odeski (str. 69.).

Prema primjerima i pravilima može se zaključiti da je u Boranića pisanje zemljopisnih imena i ktetika utemeljeno na pravopisnom liku koji ta imena imaju u jeziku iz kojega potječu, a kteticici se pišu izvorno do granice s hrvatskim dometkom. Odstupanje od izvornosti u pridjeva je zbog različitih morfofonoloških promjena, a potpunu je fonetizaciju Boranić dopustio samo u četirima kteticima: *Ajaccio: ajački, Greenwich: grinvički, Göttingen: getinški, New-York: njujorčki* smatrajući da se izgovorni lik toliko razlikuje od napisanoga da ga treba bilježiti izgovorno (fonetički), odnosno, da bi pisani lik bio neproziran u odnosu na izgovor. Ovdje je Boranić, s gledišta vlastitoga sustava, postupio neočekivano i nedosljedno. Naime, napisani se lik zemljopisnih imena uglavnom bitno razlikuje od izgovorenoga, a tako i ktetik. Drugim riječima, ako su u Boranića, primjerice, *Stockholm > stockholmski* i *Avignon > avignonski* prozirni likovi, zašto to ne bi bili i *New-York > newyorški*,⁶ *Greenwich > greenwički* ili *Göttingen > göttigenški*?

Pravopisno uputstvo, Boranićev i Belićev pravopis poslije Uputstva

Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S. objavljeno je u Prosvetnom glasniku 1929. godine. Na čelu je Ministarstva tada bio Božo Ž. Maksimović, zvani Božo Kundak. Nadimak je dobio jer je prije ministra *prosvete* bio ministar *žandarmerije*. Pravopisno je uputstvo trebalo ujednačiti hrvatski i srpski pravopis.⁷ Uz mnoga osjetljiva pitanja i razlike između hrvatske i srpske književnojezične tradicije i stvarnosti, krupna su razlika uvijek bila tuđa vlastita imena jer je u srpskoj tradiciji bilo pisati ih prema izgovoru, a ne prema izvoru. Dakle, kako je to Boranić rekao uz svoje primjere *ajački, grinvički, getinški, njujorčki*, pisati ih *fonetički*. Pravopisno je uputstvo upućivalo u tom smjeru:

„147. I lična imena, prezimena i geografska imena, bila ona slovenska ili neslovenska, treba pisati fonetski, tj. onako kako se izgovaraju u dotičnom jeziku. Kada izgovor njihov

⁶ U Boranića bi bilo *newyorčki*.

⁷ Opširnije vidi u Samardžija, 2012., osobito Četvrto poglavlje, Ujednačivanje pravopisâ i nazivljâ.

znatno odstupa od izvornog pisanja ili kada je njihov način pisanja ređi, potrebno je da se pored fonetski obeležnog naziva stavi i izgovor u zagradi ili obrnuto“ (Pravopisno uputstvo, 1929. : 769.)⁸

Osobito je zanimljiva točka 148. koja govori o starosti pravopisne tradicije koju *naš jezik* nema, a *neki jezici* imaju. Dakako, riječ je o pohrvaćenim zemljopisnim imenima *Monakov, Draždani, Lipsko*. I Boranić savjetuje, u izdanjima svojega Pravopisa prije Uputstva, da se tim imenima ne služimo jer su zastarjela, nego da se služimo novijima – *München, Dresden, Leipzig*; nije dakle bît u imenima samim, nego što ih *naš jezik* nema (jer nema ni starinu), a *neki jezici* imaju:

„Pri navođenju stranih imena mesta treba se pridržavati savremenog naziva, pošto naš jezik nema tako stare ortografske tradicije kojom bi se pravdao starinski oblik naziva koji neki jezici imaju. Minhen, a ne Monakov; Drezden, a ne Draždani; Lajpcig, a ne Lipsko itd.“ (Pravopisno uputstvo, 1929. : 769. – 770.)

O kteticima u Uputstvu se ne govori. Međutim, ako je preporuka pisati tuđe ime prema izgovoru u *našem jeziku*, pretpostaviti se može da se na isti način preporučuje pisati i ktetik.

Za Hrvatsku je pravopis prema naputcima iz Uputstva sastavio D. Boranić, a za Srbiju A. Belić; oba su pravopisa objavljena 1930. Nije riječ o potpuno novim pravopisima – i Boranić i Belić prilagodili su svoje već postojeće pravopise.

Kada je riječ o pisanju tuđih imena, Belić zapravo i nije imao što prilagođavati. U Pravopisu iz 1923. ima poglavlje: Napomene o tuđim rečima (str. 123. – 126.), a u tom poglavlju iznosi uglavnom isto što se iznosi u Uputstvu. U Pravopisu iz 1930. to je poglavlje udvostručeno (88. – 95.) i promijenjena naslova: Transkribovanje tuđih reči.

U Pravopisu iz 1923. Belić vrlo izravno navješćuje smjer kojim će ići pravopisna norma kada je riječ o pisanju tuđih imena, ne samo srbijanska, nego i hrvatska:

„Svaka tuđa reč – prema duhu našega pravopisa – treba da se piše onako kako se izgovara u narodu od kojega se uzima... u ovom se pravcu ćirilske knjige razlikuju od knjiga pisanih latinicom. Dok se u ćirilici tuđe reči pišu, u glavnome, kako se izgovaraju (sa nejednakostima u postupanju i sa razumljivim greškama u obeležavanju tuđega izgovora), dotle se u latinici sve više pišu strane reči u izvornom obliku... Ujednačavanje u ovom pravcu obeju azbuka približilo bi nas neobično potrebnom odnosu koji treba da vlada među njima: da se sve pisano latinicom može mehanički preneti u ćirilicu i obrnuto. (Belić, 1923. : 122. – 123.)⁹

Belić je *nejednakosti u postupanju i razumljive greške* u izdanju iz 1930. kušao svesti na najmanje, donoseći opsežna pravila o transkripciji imena, a za mogućnost mehaničkoga prebacivanja s latinice na ćirilicu pobrinulo se Uputstvo.

⁸ Uputstvo je pisano ćirilicom i srpskim jezikom. Navode nisam prevodila, ali sam ih preslovila.

⁹ Belić piše srpski i ćirilicom. Navod nisam prevodila, nego preslovila.

Što se Boranićeva prilagođenoga pravopisa tiče, hrvatski ga jezikoslovci ostavljaju po strani, smatrajući ga nebitnim i neutjecajnim, nametnutim i štetnim. Jedna je od prvih ocjena iz pera Lj. Jonkea i ta je općenito i danas prihvaćena:

„Kako su oba pravopisa izrađena prema »Pravopisnom uputstvu« koje je u pretežnoj mjeri usvojilo Belićeve pravopisne norme, u Hrvatskoj Boranićev Pravopis nije primljen sa zadovoljstvom, pa ga književnici većinom nisu ni prihvatili. Prihvatile su ga samo škole, novine i uredi.

Čim je propala diktatorska vlast, propao je u Hrvatskoj i Boranićev pravopis iz 1930. Sam Boranić priređuje za Banovinu Hrvatsku novo izdanje po načelima svojega Pravopisa iz 1928.“ (Jonke, 1971. : 206.)

Diktatura, Božo Kundak i njegovo Uputstvo doista su u Hrvatskoj bili i ostali omraženi; ipak, pravopis je, makar kratkoga daha, ušao u škole, novine i državne službe. Kada je o pisanju tuđih zemljopisnih imena riječ, treba točno znati što je to ušlo u upotrebu u Hrvatskoj Boranićevim pravopisom iz 1930.

Boranić u djelo provodi napatke iz Uputstva, kaže da se latinicom tuđa imena zapisuju izvorno, a ćirilicom po *izgovoru (fonetički)* navodeći primjer Šekspir, nudi, jasnoće radi i kako to traži Uputstvo, uz izvorno napisano ime u zagradi izgovorni lik: *Hoover (Huver)*, i uz izgovorni lik u zagradi izvorni IIIo (Shaw); navodi obilje imena izvorno napisanih, ali uz njih i šest transkripcijskih pravila (Boranić, 1930. : 49. – 51.) o *fonetičkim* likovima. Primjeri su navedeni tako da se ne može znati koji imaju prednost, naime i izvorni lik i izgovorni napisani su latinicom, u stupcima:

<i>Genova</i>	<i>Đenova</i>
<i>Versailles</i>	<i>Versaj</i>
<i>Greenwich</i>	<i>Grinič</i>
<i>Heidelberg</i>	<i>Hajdelberg</i>
<i>Warszawa</i>	<i>Varšava</i>
<i>München</i>	<i>Minhen</i>

Zbunjujuće je to što *fonetička transkripcija* nije napisana u zagradama, kao što je to s primjerom *Hoover (Huver)* ili što nije napisana na ćirilici, kao što je u primjeru IIIo (Shaw); zbunjujuće je što su među primjerima u lijevom stupcu (izvorno pisanima) i likovi koji se i inače u hrvatskom ne pišu izvorno jer su davno usvojeni u izgovornom liku – *Warszawa* koja je odavna usvojena kao *Varšava*, što i sam Boranić kaže u starijim svojim izdanjima.¹⁰

Kteticici uopće nisu navedeni, a izostaju i etnici. Ostaje nam pretpostavljati kako se pišu, izvorno ili izgovorno, jer nema čak ni primjera, makar uz koja druga pravopisna pravila, koji bi nas upućivali u tom smjeru.

¹⁰ Pretpostavljam da je neodređenost namjerno (p)ostavljena da bi se na taj način sačuvala hrvatska pravopisna tradicija: pravilo koje nije jasno zadano omogućuje različita tumačenja pa i primjenu. Dakako, to je samo moja pretpostavka.

Valja naglasiti da u pisanju zemljopisnih imena nema dvostrukosti, jer se ne kaže da se ime i ktetik mogu pisati na oba načina, nego da se latinicom (dakle hrvatski) piše izvorno, a ćirilicom (dakle srpski) piše se izgovorno, ali da su oba lika ravnopravna u našem jeziku (*hrvatskosrpskom / srpskohrvatskom*). Dakle, riječ je o *ravnopravnostima*, ne o dvostrukostima. Dvostrukosti su, pokazat će se 1993., pravopisni likovi pripadajući istomu jeziku, a ne dvama jezicima.

Boranić je u novim izdanjima svojega pravopisa napustio naputke iz Uputstva i pisanje je tuđih zemljopisnih imena (a tako i svih) vraćeno u okvire hrvatske pravopisne tradicije. Ostaje napomena da se u ćirilici piše prema izgovoru, ali je to sada tek napomena, sitnijim slovima napisana i nema transkripcijskih pravila – ta pravila doista nisu ni potrebna u pravopisu u kojem se imena pišu izvorno. Međutim, izdanja nakon 1930. više nemaju onu opširnost i obuhvatnost kada je riječ o zemljopisnim imenima, kakvu su imala starija izdanja. Boranić izostavlja opširno oprimjerenje i pravila o pisanju ktetika i etnika. Istini za volju, pisanje Bečlija ili Bečanin pravopisu nije zanimljivo zbog dometka, nego zbog č (*Beč / Beć*) i međuotvorničkoga *j* (*Bečlija / Bečlija*), ali zahvaljujući tvorbenom (ne)pravopisnom dijelu Boranićevih pravopisa prije 1930., imali smo zabilježeno da su se do Pravopisnoga uputstva izvorno pisali, ne samo ktetici, nego i etnici. To je, po svoj prilici, zatečeno stanje hrvatske pravopisne norme u osvit Novosadskoga dogovora, naime, posljednje je izdanje Boranićeva pravopisa iz 1951.

Hrvatski pravopis od 1941. do 1944.

U Hrvatskoj su od 1941. do 1944. napisana tri pravopisa: Hrvatski pravopis 1941. (objavljen prvi put 1998.), Koriensko pisanje 1942. i Hrvatski pravopis 1944.

Sva su tri pravopisa nastala nakon sastanaka i zaključaka Pravopisnoga povjerenstva čiji su članovi bili predstavnici hrvatskih institucija (Hrvatski državni ured za jezik, Hrvatsko sveučilište, HAZU) i istaknuti onodobni jezikoslovci. Dokumentacija nam je o radu Pravopisnoga povjerenstva iz 1941. postala dostupna tek 1990. kada je objavljena u Jeziku. Doznali smo o njoj 50 godina poslije. I sva su ta tri pravopisa desetljećima bila zabranjena hrvatskoj javnosti pa su do ponovnoga objavljivanja u slobodnoj Hrvatskoj bila gotovo posve nepoznata.¹¹

Dokumentacija nije bila osobito utjecajna u svoje doba jer je sve dogovore o pravopisu presjekao Poglavnik zakonski propisavši pravopisne okvire. Dakako, Dokumentacija je, bez obzira na to što u svoje doba nije imala odgovarajući utjecaj, zanimljiva nama danas kao povijesna činjenica, kao slika pravopisnih i općejezičnih prilika svojega doba. Za ovaj je rad Dokumentacija osobito zanimljiva ne po tom što u njoj piše, nego po tom što u njoj ne piše – a ne piše ništa o kteticima. Čini se da je

¹¹ Opširnije vidi: Samardžija, 2008.

to pitanje bilo sporedno jer je središnja rasprava tekla o pitanju morfonološkoga pravopisa, a sudionici pravopisnoga dogovora bili su suglasni da do postizanja dogovora

„Ostaju u krieposti oni propisi Boranićeva pravopisa od 1941. godine i ministarske naredbe o pravopisu od 23. lipnja 1941.“ (Dokumentacija, 1990. : 24.)

Boranićeva je norma u ovom radu opisana, izdanje iz 1941. pripada onim Boranićevim izdanjima koja su nakon Uputstva ponovno vraćena u hrvatske okvire. Ostaje nam još osvijetliti Ministarsku naredbu o hrvatskom pravopisu, dokument koji je u Zagrebu 23. lipnja 1941. potpisao *doglavnik i ministar bogoštovlja i nastave, Mile Budak*.

Sudbina nam je Hrvatskoga pravopisa iz 1941. uglavnom poznata – taj je pravopis ugledao svjetlo dana tek 1998. jer u svoje doba zbog političkih razloga nije mogao biti objavljen – nije napisan morfonološkim pravopisom pa nije bio prihvatljiv onodobnoj jezičnoj politici.¹² Bez obzira na to što nije bio morfonološki, taj je pravopis utemeljen na Ministarskoj naredbi o hrvatskom pravopisu (Hrvatski pravopis, 1941. : 8. – 9.), a kada je riječ o pisanju tuđih imena, naređivalo se ovako:

„9. *Strane se riječi pišu 1) kako se pišu u jeziku, iz kojega potječu na pr. Rousseau, Dumas, Goethe, Shakespeare; 2) kako ih je prisvojio hrvatski izgovor i pravopis na pr. Homer, Helen, historija, hereza, kemija, kirurg i t. d.*“ (Hrvatski pravopis, 1941. : 9.)

Autori su se Pravopisa u pravopisnim pravilima pridržavali Ministarske naredbe, doradivši ju i proširivši. Međutim, pisanje zemljopisnih imena ostaje u poznatim boranićevskim okvirima (dakako, onima prije Uputstva), ali ponešto suženo, primjerice, Boranić propisuje *Lourdes*, a Hrvatski pravopis propisuje da se to ime ponašilo i da ga valja pisati *Lurd*. Ne doznajemo iz Pravopisa kako se pišu ktetici ili etnici. Pravila i primjera nema u Pravopisu, ali nema ni primjera u pravopisnom rječniku. Zabilježena su imena povijesnih i suvremenih država, njihovih stanovnika i pridjevi, primjerice, *Etrurija: Etrušćanin, etrušćanski* ili *Francuska: Francuz, francuski* – ali pisanje je tih oblika uvriježeno i na razini očekivanja. Zabilježeno je i ponašeno zemljopisno ime *Firenca: Firentinac, firentinski*, ali nema etnika ni ktetika. Možemo samo pretpostavljati kako se pišu etnici i ktetici navedeni u pravilu o izvornom pisanju imena gradova: *München, Bordeaux, New-York* (Hrvatski pravopis, 1941. : 50.). Makar bi pretpostavka očekivano bila da se i etnici i ktetici pišu izvorno do hrvatskoga dometka, ipak valja biti oprezan jer pravopisi iz 1942. i 1944. takvu pretpostavku ne podupiru u potpunosti.

Koriensko pisanje iz 1942. pravopis je kojemu je cilj ponajprije uvesti u Hrvatsku morfonološka pravopisna načela, pa je taj pravopis glavninom posvećen *korienskom načelu*, pisanju dvoglasa *ie* i pregledu suglasničkih skupova, a manje je ostalih pravopisnih pravila. Poglavitito kada je o pisanju tuđih imena riječ, Koriensko pisanje

¹² Opširnije vidi u izdanju iz 1998., str. 161.

donosi istu Ministarsku naredbu kao i Hrvatski pravopis iz 1941., pa onda i isto pravilo – tuđa se imena imaju pisati izvorno. Međutim, u poglavlju O pisanju tuđih rieči (str. 56. – 59.) nema primjera etnika i ktetika koji bi se trebali pisati izvorno, samo je nekoliko ponašenih primjera koji su na razini očekivanja: *Indijac, Belgijanac, Venecijanac* (str. 58.). Pravopisni rječnik bilježi mnoštvo ktetika, ali očito onih koji su morfonološkomu pravopisu bitni, to su primjeri sa zatvorničkim skupom *žk* ili *zk*. Na temelju tih primjera teško je uspostaviti pravilo; naime, neki su ktetici napisani do hrvatskoga dometka prema izvornom liku zemljopisnoga imena, a neki prema izgovornom, a u dijela se primjera ionako izvorni lik ne razlikuje od izgovornoga:

arlberški, <i>prema</i> Arlberg	hamburžki, <i>prema</i> Hamburg
asiški, <i>prema</i> Assisi	ladožki, <i>prema</i> Ladoga
augsturžki, <i>prema</i> Augsburg	liežki, <i>prema</i> Liège
babeneržki, <i>prema</i> Babenberg	mayerlinžki, <i>prema</i> Mayerling
bamberžki, <i>prema</i> Bamberg	nürneržki, <i>prema</i> Nürnberg
čikažki, <i>prema</i> Chichago	sirakužki, <i>prema</i> Sirakuza
duisburžki, <i>prema</i> Duisburg	semmerinžki, <i>prema</i> Semmering
edinburžki, <i>prema</i> Edinburg	suezki, <i>prema</i> Suez
haažki, <i>prema</i> Haag	

Budući da potanjega pravopisnoga pravila nema, nije jasno zašto su pridjevi *asižki* i *čikažki* do dometka pisani prema izgovornom liku.

U opširnom i pravopisnim pravilima bogatom Hrvatskom pravopisu iz 1944. ne ćemo naći odgovor na pitanje o kteticima, a ne ćemo naći ni objašnjenje za pisanje pojedinih likova koji se potvrđuju u pravopisnom rječniku.

I tomu je pravopisu, kao i u dvama prethodnima, u temeljima ista Ministarska naredba koja traži pisanje tuđih imena prema izvornom liku. Pravopis ima poglavlje Tuđe rieči (str. 69. – 79.) i u tom se poglavlju govori o pisanju vlastitih imena pa tako i zemljopisnih imena. Navedeno je mnoštvo primjera, ali uz njih nema ni etnika ni ktetika: *Köln, Bordeaux, Southampton, Liechtenstein, Wales, Abruzzi, Missouri, Transvaal, Boothia Felix, München, Leipzig, Dresden* (str. 70. – 72.). Postoji i naputak za pisanje njemačkoga *oštoga s* ako za nj ne postoji znak u pisaćem stroju – ß tada treba pisati *ss*, *Weißenburg* valja pisati kao *Weissenburg* (str. 71.).

Kada je riječ o starijim hrvatskim nazivima *Monakovu, Lipskom, Draždanima* i Hrvatski ih pravopis, baš kao i Boranićev, ostavlja po strani i savjetuje novija imena, međutim, ipak donekle popustljivije:

„Požun (poviestno hrvatsko ime glavnoga grada Slovačke, koje danas pišemo samo Bratislava, dok u poviesti možemo pisati na pr. o miru u *Požunu* 1805.)“ (Hrvatski pravopis, 1944. : 72.)

Ponašenim zemljopisnim imenima smatraju se uglavnom ista ona kao u Boranića (*Prag, Rim, Pariz, Napulj, Budimpešta, Varšava, Firenca*), ali se popis proširuje ponašenim imenima *Lisabon, Lurd* i *Pečuh* koje Boranić bilježi u izvornom liku

(*Lisboa, Lourdes*) ili uopće ne bilježi (Pečuh ili *Pecs*). Uz to, Boranić zapisuje *Bruselj*, a u Hrvatskom je pravopisu *Bruxelles*.

Iako nema poglavlja ili pravila o pisanju ktetika, uz pravilo o pisanju složenih pridjeva navedeni su primjeri: *riodejaneirski* < *Rio de Janeiro, saintgermainski, portarthurski* iz kojih se može pretpostaviti moguće pravilo, da se ktetici pišu do dometka izvorno. U poglavlju o pisanju velikih početnih slova potvrđuje se primjer *Leipziški velesajam*.¹³ Međutim, pravopisni nas rječnik zbunjuje jer u njemu čitamo primjere koji su očito izvan temeljnoga pravila ili navedenih potpravila o ponašivanju zemljopisnih imena. Etnika nema ni u pravilima, a ni u rječniku. Istini za volju, prema *San Marino* naveden je primjer *Sanmarinac* (str. 79.), ali kako tu nema razlike između izgovornoga i izvornoga lika, ne može se zaključivati o pravopisnom pravilu.

Iz rječnika doznajemo da je *Asiz* ponašeno prema *Assisi* pa je pridjev *asiški*: *Franjo asiški*.¹⁴ Uz ostale primjere koji su izvan pravilâ, objašnjenja nema:

Bordeaux grad u Francuskoj; bordoski
Cambridge (čit. Kembridž), iz Cambridgea (grad u Engleskoj), kembridžki
Chicago (čit. Čikágo) grad u Sjevernoj Americi, čikažki
New York (čit. Nju Jork) iz New Yorka; njujorški

Makar se *njujorčki* potvrđuje u Boranića (1926.) kao ktetik kojega bi izvorno napisano ime bilo neprozirno, ipak je *njujorški* u Hrvatskom pravopisu začudan. Natuknica iznad glasi *New Foundland* > *njufaundlandski*, ali i ta je natuknica začudna jer je vrlo jasno postavljeno pravilo: „U zemljopisnim imenima ostaju nepromijenjeni neki sastavni dielovi, kao što su *San, Sankt, New, Saint, Port, Monte, Rio...*“ (str. 79.) pa se nadalje kaže da se složeni pridjevi prema tim imenima pišu izvorno do dometka, *riodejaneirski, saintgermainski, portarthurski*.

Ostali su primjeri iz rječnika pisani u skladu s temeljnim pravilom o izvornom pisanju:

Buenos Aires > buenosaireski
Bruxelles > bruxelleski
Calais > calaiski
Haag > haažki
Mayerling > mayerlinžki
Sandwich-otoci > sandwichki
Seina > seinski
Leipzig > leipzižki
Los Angeles > losangeleski

¹³ Pridjev će *leipciški/leipziški/lajpciški* biti predmetom rasprava koje će slijediti u drugoj polovici 20. st., ali i u našem stoljeću.

¹⁴ Sada bi nam jasniji mogao biti i naprijed navedeni istovrsni primjer iz Korienskoga pisanja (1942.) uz koji u Korienskom pisanju nema objašnjenja.

Uz nekoliko primjera nisu navedeni ktetici; primjerice, *Liverpool*, *Lhasa*, *Genova* nemaju uza se odgovarajuće ktetike, a kako temeljno pravilo i potpravila očito imaju izuzetke, ktetici se od tih imena ne mogu posve sigurno utvrditi.¹⁵

Novosadski pravopis

Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika koji je izradila Pravopisna komisija 1960. (nadalje u tekstu: novosadski pravopis), u poglavljima o pisanju tuđih imena donosi isto ono što piše u Pravopisnom uputstvu (1929.), da u latinici pišemo izvorno, u ćirilici izgovorno; da je potrebno u zagradi uz izvorni lik naznačiti izgovorni, a uz izgovorni lik treba naznačiti izvorni; da su oba lika ravnopravna – iz Uputstva se u novosadski pravopis prenose *ravnopravnosti*.

U skladu s propisom o izgovornom pisanju, donose se doista opširna transkripcijska pravila – ovdje je novosadski pravopis na tragu Belićeva iz 1930. jer su transkripcijska pravila u Belića tako opširno i obuhvatno napisana, a i mnoštvo je metodoloških i konkretnih sličnosti. Kada je riječ o srpskom jeziku, to je doista i očekivano – naime, treba znati hoće li se pisati Čikago ili Šikago, Šampanj ili Šampanja. Za hrvatski jezik to nije potrebno jer je ionako Chicago i Champagne.

Kada je o kteticima riječ, novosadski je pravopis izravan i vrlo određen:

„Kao što se i inače tuđim imenima kada se izvorno pišu dodaju naši nastavci... pa će prema Leipzig, Habsburg, Marburg, Rostock pridjevi biti leipziški, habsburški, marburški, rostočki.“ (točka 167. l)

Međutim, izravnost i određenost samo su u pravilu, rječnik ih ne podupire – u rječniku nema izvornih ktetika, a uz zemljopisna se imena upućuje na poglavlja o pisanju padežnih oblika i transkripciji. Primjerice: *Cambridge* (*kembridž*), *gen. Cambridgea* 167. d; u navedenoj se točki 167. d govori da se imenima na *muklo e* dodaje padežni nastavak na to *muklo e.*, o ktetiku nemamo podatak. Natuknica *Camden* (*Kemden*) upućena je na točku o transkripciji, o izgovornom pisanju, isto tako i natuknica *Kemden* (*Camden*). Na isti su način opisana i ostala zemljopisna imena, načelom *ravnopravnosti*, ali bez ktetika: *Clifton* i *Klifton*, *Göttingen* i *Getingen* i sl. Ravnopravni su i likovi *New York* i *Njujork*, ali ovdje su navedeni i *Njujorčanin*, *Njujorčanka* i *njujorški*. Dakako, izostaju *Newyorčanin*, *Newyorčanka* ili *newyorški*. Kteticici su navedeni uz dva grada – *München* i *Münchenski*, *Minhen* i *Minhenski*; *Lepzig* i *Lepziški*, *Lajpcig* i *Lajpciški*. Međutim, ktetici se navode zbog

¹⁵ Moguće je da iz Pravopisa nisu u ovom radu pocrpljeni svi primjeri jer cilj ovomu prikazu nije iscrpnost, nego pokazati troje: usprkos navedenom temeljnom pravilu i potpravilima o izvornom pisanju tuđih zemljopisnih imena i ktetika, potvrđuju se odstupanja koja nisu obuhvaćena pravilima; odstupanja se potvrđuju u pravopisnom rječniku i nisu navedena kao dvostrukosti, nego je nekoliko ktetika napisano izgovorno, a ne izvorno; glavnina je primjera napisana izvorno; u pisanju ktetika nema dvostrukih rješenja, a ni *ravnopravnih*.

velikog početnoga slova, a ne zbog toga što se normiraju ktetici koji se izvorno pišu do dometka, naime smatraju se dijelom imena: *Münchenski sajam* i *Lepziški sajam* (dakako slijede i načelo *ravnopravnosti*: *Minhenski sajam* i *Lajpciški sajam*).

Otvoreno i/ili prešutno davanje prednosti nehrvatskim oblicima pod krinkom *ravnopravnosti* opće je poznata metodologija novosadskoga pravopisa. Izvršno ju je raskrinkao i jedan od autora toga pravopisa Ljudevit Jonke u svojem poznatom članku Teorija i praksa Novosadskoga dogovora (Jonke, 1971.). Makar Jonke ne govori izričito o pisanju ktetika, metodologija i namjera ista je ona koju je općenito opisao – potiskivanje hrvatskih likova.

Školska izdanja novosadskoga pravopisa (a bilo ih je osam, posljednje 1970.) prostor hrvatskim oblicima još više sužavaju. Nestalo je pravilo o tom da se ktetik piše izvorno do dometka, odnosno, utopilo se u pravilu o pisanju odnosnih pridjeva od vlastitih imena ljudi:¹⁶

„Pridjevi izvedeni od ličnih imena nastavkom *–ski* i imenica na *–izam* u našem jeziku pišu se uvijek onako kako se izgovaraju: šekspirski i šekspirovski (prema Shakespeare), *volterovski* i *volterski* (prema Voltaire)... Ispred nastavka *–ski* mijenjaju se čak osnovni zadnjonepčani suglasnici kao i u domaćim riječima: *habsburški* (prema Habsburg), *lajpciški* (prema Leipzig), *rostočki* (prema Rostock)“ (Pravopis hrvatskosrpskoga jezika, 1970. : 120. – 121.)

Usprkos političkomu pritisku, strogoj lekturi (cenzuri) javnoga tiska¹⁷ i školskih priručnika, novosadski oblici ipak nisu zaživjeli. Pokazalo je to vrijeme u kojem su se hrvatski pravopisi mogli pisati bez političke prisile. Naime, upad izgovornih oblika među izvorne nije bio jezikoslovne naravi, nego političke – u vrijeme Pravopisnoga uputstva (1930.) i novosadskoga pravopisa (1960.) nije se moglo u dotadašnjim hrvatskim pravopisima ili normativnoj literaturi pronaći razloga da se u hrvatski jezik uvodi načelo *ravnopravnosti leipziški* i *lajpciški* i sl.

Pravopis hrvatskoga jezika Pere Tutavca

Pravopis hrvatskoga jezika (priručno izdanje) Pere Tutavca iz 1971. u nas je posve nepoznat.¹⁸ Riječ je o knjižici od 110 str. koja donosi pravopisna pravila bez rječnika. Posebnost je svakako u tom što je Tutavčev pravopis morfonološki i ikavski, s osobitim slovopisom – takav nije zabilježen u hrvatskoj jezičnoj povijesti. Pravopis je

¹⁶ Za takve je pridjeve uvijek bilo pravilo da se pišu izgovorno, nema hrvatskoga pravopisa koji propisuje drugačije – šekspirovski, bodlerovski, šilerovski i sl. Matičin pravopis iz 2007. uruštava to pravilo; o tom više u ovom radu u poglavlju Hrvatski pravopisi u Republici Hrvatskoj.

¹⁷ O snazi lektorske cenzure i samocenzure, osobito poslije Novosadskoga dogovora i pravopisa, jasno govori i bogato opimjeruje Gordana Laco, 2012.

¹⁸ Istini za volju i Tutavčeva je djelatnost u nas bila nepoznata budući da je Tutavac smatran politički nepoćudnim autorom. Zahvaljujući Neretvanskim književnim, znanstvenim i kulturnim susretima, Tutavčevo je djelo napokon poznato i domovinskoj Hrvatskoj (Šešelj, 2014.).

objavljen u Buenos Airesu u hrvatskoj proljećarskoj godini. Čak i površni poznavatelj Tutavčeva djela sa sigurnošću može reći da je pravopis nadahnut otporom nehrvatskoj i unitarističkoj jezičnoj politici koja je vođena u Jugoslaviji, a koja je svoj vrhunac doživjela novosadskim pravopisom. Dakako, cilj je pravopisa očuvati (ili vratiti u uporabu) hrvatske jezične osobitosti koje su se desetljećima u Domovini potirale. Za ovaj će rad zanimljivim biti Tutavčev prijedlog pisanja ktetika:

„I pridjevci izvedeni od zemljopisnih imena pišu se s neposridnim hrvatskim završecima: bleiburški, newyorški, pariški, rostočki (od Rostok), tirolski, versailleski.“ (Tutavac, str. 92.)

Tutavčevo je pravilo, makar oprimjereno sa samo šest primjera, ipak dosljednije od Boranićevih ili pravila iz *korienskoga* pravopisa – naime, Tutavac za razliku od njih i ktetik od *New York* piše izvorno. Podsjetimo se – u Boranića je *Njujorčanin* i *njujorški* izuzetak objašnjen time što bi izvorni lik bio neproziran, a u Hrvatskom pravopisu iz 1944. izuzimanje *njujorškoga* od općega pravila nije objašnjeno.

Londonac, Hrvatski pravopisi Babić-Finka-Moguša

Pravopis Babić-Finka-Mogušev najpoznatiji je i najpopularniji hrvatski pravopis. Njegovo je prvo izdanje poznato pod nazivom londonac jer je 1971. otisnut u Londonu,¹⁹ budući da je u Hrvatskoj bio zabranjen. Makar nije nikada bio u službenoj upotrebi u Hrvatskoj, njime se ipak pisalo, pravopis je to kojim su se mnogi poskrivečki služili.

Pravilo o pisanju ktetika u tom je pravopisu dano vrlo jasno, oprimjereno, bez načela *ravnopravnosti* i transkripcijskih pravila:

„Pridjevi na *-ski* od stranih vlastitih imena pišu se izvorno. Prema pravilima o glasovnim promjenama može im se pod utjecajem glasa s iz nastavka *-ski* mijenjati krajnji suglasnik. Pri tome dolazi do istih glasovnih promjena kao i u tvorbi pridjeva na *-ski* od hrvatskih vlastitih imena i drugih riječi: *bochumski* (prema Bochum), *habsburški* (prema Habsburg), *kielski* (prema Kiel), *leipziški* (prema Leipzig), *münchenski* (prema München), *newyorški* (prema New York), *rostočki* (prema Rostock), *stockholmski* (prema Stockholm).“ (Babić-Finka-Moguš, 1971. : 76.)

Navedeno je pravilo bilo jednim od razloga da R. Katičić pravopis ocijeni laskavim ocjenama i povratkom hrvatskomu izvoru:

„Strana imena, ako pripadaju jezicima koji se služe latinicom, pišu se izvorno. Tu je otklonjena nepravna dubleta Novosadskoga pravopisa po kojem se takva imena mogu također pisati prema približnom izgovoru jer je ta druga mogućnost posve strana hrvatskoj pravopisnoj praksi i tradiciji.“ (Katičić, 1971. : 43.)

¹⁹ Kako je došlo do londonskoga izdanja opširno piše Stjepan Babić, 2008.

Anić-Silićev Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika

Ovaj sam rad započela rečenicom da je pisanje ktetika postalo pravopisno upitno 1986. izlaskom Anić-Silićeva pravopisa. Naime, tada je vrlo čvrsto normirano pravilo da se ti pridjevi pišu prema izgovoru iz jezika iz kojega dolaze, a ne prema izvornom pravopisnom liku jezika iz kojega dolaze. Bilo je to za hrvatski pravopis novo rješenje. Valja objasniti – *novo* u značenju da se do tada nije takvo rješenje propisivalo kao jedino. Postojale su *ravnopravnosti* u kojima je izgovorna strana *ravnopravnosti* bila za ćirilicu (srpski), međutim, od 1986. tako je propisano i za latinicu (hrvatski).²⁰

„Pridjevi i imena stanovnika napravljeni od stranih imena naseljenih mjesta pišu se transkribirano (pridjevi malim, a imena velikim početnim slovima: bekeščapski – Bekeščabljanin, kembrički – Kembriđžanin, čismijski – Čismijac, dablinski – Dablinac, glazgovski – Glazgovljanin...“ (Anić-Silić, 1986. : 179.)

Anić-Silićev pravopis imao je odobrenje za javnu uporabu što znači da je mogao biti i školski pravopis baš kao što je to bio novosadski. Međutim, novosadski je pravopis ostavljao barem teorijsku mogućnost izvornoga pisanja, a u Anića i Silića ni toga nema. Uz to, transkripcijska su i transliteracijska pravila doista opširna (str. 146. – 172.) i potrebna samo ako pišemo prema njima. Pravopisu koji propisuje izvorne likove, nisu potrebna takva pravila.

Hrvatski pravopisi u Republici Hrvatskoj²¹

Na žalost, londonac u doba Anić-Silićeve pravopisne norme nije samo izvan javne i službene upotrebe, nego je još i zabranjen u Hrvatskoj. Ipak, Hrvatska je već 1990. dočekala s pretiskom londonca. Glad za Hrvatskim pravopisom bila je golema, tiskan je u 100 000 primjeraka! (Babić, 1993. : 68.), a 3. prosinca 1990. obnovljen je rad Jezične komisije i započela je izradba pravopisnih načela. Od 1991. djeluje i Pravopisno povjerenstvo koje je raspravljalo i o pisanju tuđih imena pa je zaključeno da ih valja pisati izvorno, uz napomenu da transkripcija u hrvatskom pravopisu nije potrebna jer ona pripada pravopisima koji se ne služe latinicom, a u hrvatskom je jeziku izrazito *nepravopisno područje (ortoepija)* (Babić, 1993. : 69.). Čini se da se to pravilo članovima Pravopisnoga povjerenstva samo po sebi razumijevalo pa nije uvršteno u četiri pravopisna pitanja poslana hrvatskim znanstvenim i kulturnim

²⁰ Valja spomenuti da je školsko izdanje novosadskoga pravopisa bilježilo *lajpciški*, ali i to da u tom školskom izdanju pravilo nije bilo tako jednoznačno postavljeno kao ovdje.

²¹ Svi pravopisi objavljeni u Republici Hrvatskoj imaju isto ime – Hrvatski pravopis. Izuzima se Pravopisni priručnik iz 2014. u izdanju Jutarnjega lista i Novoga Libera, ali o tom se pravopisu ovdje ne govori – taj pravopis nema autora, nego priređivača i stručne suradnike, a prema pisanju ktetika očito je da je poniknuo iz Anić-Silićeva pravopisa bez obzira na to što se izdavači pozivaju na „stogodišnju tradiciju hrvatskoga pravopisanja“ koja započinje Brozovim pravopisom.

institucijama pozvanim na dogovor i odlučivanje o pravopisnim načelima (Babić, 1993.: 74. – 75.).

Međutim, dugogodišnja je upotreba nehrvatskih oblika ostavila traga, ne samo kada je riječ o likovima kao što su *grješnik/grešnik, ne ću/neću, metci/meci*, nego i kteticima. Babić-Finka-Moguševi pravopisi bilježe ih kao dvostrukosti. Dvostruki su likovi bili novost za hrvatsku pravopisnu normu – *ravnopravnosti* su već bile poznate iz Uputstva 1929., Boranićeva pravopisa iz 1930. i novosadskoga pravopisa 1960., međutim, ovdje je riječ o hrvatskom pravopisu za hrvatski jezik pa ako se dopušta *newyorški* i *njujorški*, tada je doista riječ o dvostrukostima. Babić-Finka-Mogušev pravopis 1994. dobio je odobrenje za školsku upotrebu pa su dvostrukosti tako postale sastavnim dijelom službene pravopisne norme.

Dvostrukosti su smatrane prijelaznim razdobljem – nije se željelo nasilno prekidati tradiciju koja je postojala (bez obzira što je bila nehrvatska) i nije se željelo uvoditi oživljenice²² naglo i preko noći. Do petoga je izdanja Hrvatskoga pravopisa, do 2000., tako i bilo, a tada su dvostrukosti u pisanju *grješnik/grešnik, ne ću/neću, metci/meci* izostavljene u korist likova na *rje, ne ću* i likova s *dt, dc, dč, tč*. Međutim, dvostrukost u pisanju ktetika nije mijenjana. To je pravopisno pitanje ostalo posve izvan dosega javnosti i oštih rasprava koje su se povele o pravopisu²³ kada je 2001. otisnuto ponovljeno izdanje Anić-Silićeva pravopisa, ovaj put naslovljeno Hrvatski pravopis i s dodanim dvostrukostima koje su iz Babić-Finka-Moguševa pravopisa 2000. izostavljene. Dakako, pisanje ktetika normirano je prema izgovoru i opet je pravopis opterećen opširnim transkripcijskim pravilima.²⁴

Budući da je Hrvatska u 2001. imala dva različita pravopisa (bez obzira što Anić-Silićev pravopis nije imao status službenoga), Ministarstvo je 8. lipnja 2001. raspisalo natječaj za školski pravopis. Natječaj nije uspio (uglavnom zbog političkih razloga),²⁵ ali je zamisao o školskom pravopisu zaživjela. Stjepan Babić i Milan Moguš povjerili su Sandi Ham da za školske potrebe izradi Hrvatski školski pravopis prema službenom Babić-Finka-Moguševu pravopisu i da ga prilagodi zahtjevima Ministarstva – da pravopis bude kratak i da u njem nema dvostrukosti. U odnosu na Babić-Finka-Mogušev pravopis iz 2000. (koji je bez načelnih dvostrukosti) iz Školskoga je pravopisa uklonjena još jedna dvostrukost – pisanje ktetika – propisani su samo izvorni likovi. Pravopis je 16. veljače 2005. dobio preporuku kojom se odobrava njegova upotreba u školama, tako da je izvorno pisanje ktetika dobilo i službeno „uporabno dopuštenje“.

Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika osnovano je 2005. i jedna od zadaća bila mu je i odrediti pravopisna načela da bi se pravopisni hrvatski nemir

²² Likovi *grješnik, ne ću* i *metci* doista jesu oživljenice.

²³ Opširnije vidi: Ham, 2001.; Babić, Bašić, Ham, 2004., 2005.

²⁴ Ta je pravila kritizirao D. Brozović, 2001.

²⁵ Opširnije o natječaju vidi: Brozović, 2005. : 133. – 136.

barem donekle smirio.²⁶ Vijeće je svoja načela poslalo 2006. ministru Draganu Primorcu, a ta su načela poslana autorima Školskoga pravopisa sa zahtjevom da se pravopisna pravila Školskoga pravopisa usklade s tim načelima. Budući da su se zapisnici i dopisi Vijeća objavljivali na mrežnoj stranici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, bili su dostupni svima zainteresiranima.

Međutim, pravopisni se hrvatski ep tu ne zaustavlja – slijedi 2007. Matičin Hrvatski pravopis i *novo-staro* pravilo o pisanju pridjeva – valja ih pisati izgovorno, ali se dopuštaju odstupanja ako je izgovorno ili izvorno pisanje neprozirno. Ta su odstupanja dana u trima potpravilima, ali među primjerima nema ni jedan pridjev od zemljopisnoga imena pa nije jasno odnosi li se samo na vlastita imena ljudi ili i na zemljopisna imena. Uobičajeno pisanje pridjeva od vlastitih imena na *-ski*: *šekspirovski*, *bodlerovski* i sl. tim je pravilom urušeno, pa se tako savjetuje pisati *gideovski* umjesto *židovski* (!) (prema franc. *Gide*), ali se upozorava da bi izvorno pisanje *henryevski* (!) moglo dovesti u zabunu jer postoje dva imena *Henry* različitih izgovora – engl. [hènri] i franc. [anri] (Badurina-Marković-Mićanović, 2007. : 216.).²⁷

Već sljedeće godine, 2008., izlazi drugo izdanje Hrvatskoga školskoga pravopisa koje je usklađeno s načelima Vijeća za normu (Ham, 2009.). Pravopisnim se načelima Vijeća, s kojima je trebalo uskladiti pravopis, smatraju samo ona načela koja su izrijekom navedena u Dopisu ministru, a ne sva načela o kojima je Vijeće raspravljalo u svojem plodnom radu. Budući da je nepoznavanje pojma *pravopisno načelo Vijeća* dovelo do neugodne javne rasprave (Ham, 2014., 2014.a), ovdje u bilješci²⁸ donosim ta načela – u bilješci jer nisu bitna za raspravu o pisanju ktetika, ali su bitna za jasnoću pravopisnih pitanja uopće.

²⁶ Dokumenti i zapisnici Vijeća objavljeni su u Jeziku, god. 60., br. 2. – 4.

²⁷ Dobro je napomenuti da Matičin pravopis nema ni preporuku ni odobrenje za upotrebu, ali nije bez ugleda u hrvatskoj javnosti.

²⁸ „1. Riječi kao *patak*, *predak*, *hitac*, *mladac* pišu se u množini *patci*, *predci*, *hitci*, *mladci*, a u vokativu jednine *patče*, *predče*, *hitče*, *mladče*. Takvo pisanje nije morfofonološko, a još manje etimološko (po postanju), ono je samo dosljednije fonološko, nego je ono koje se u nas propisivalo: *paci*, *preci* itd. To pravilo vrijedi beziznimno, a jedino se može izuzeti imenica *otac*, *oca*, *oci*. Takav je temeljito raspravljen većinski zaključak donijela šesta sjednica Vijeća 2. studenoga 2005.

2. Zanimakan enklitični oblik pomoćnoga glagola htjeti piše se odvojeno od niječnice, dakle *ne ću*, *ne ćeš* itd. Taj je većinski zaključak Vijeće donijelo na svojoj sedmoj sjednici 15. prosinca 2005 sa 7 glasova za, 2 protiv i 2 suzdržana.

3. Što se tiče rastavljenoga i sastavljenoga pisanja Vijeće preporučuje dva temeljna pravila:
 (1) Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i rastavi razmacima nije krivo napisan.
 (2) Kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ, pa se napiše bez razmaka, ni to nije krivo napisano.

Taj je zaključak Vijeće donijelo konsenzusom na svojoj osmoj sjednici 26. siječnja 2006.

4. O polusloženicama spojenim spojnicom (-) Vijeće je zaključilo:

Vijeće je na svojoj 14. sjednici 19. listopada raspravljalo i o pisanju ktetika. Rečeno je ovo:

„Etnici i ktetici od tuđih imena mjesta pišu se glasovno prilagođeno. Tako *Njujorčanin* i *njujorški* od *New York*, *Lajpcižanin* i *lajpciški* od *Leipzig*. Od toga međutim valja odustati kad takvih pridjeva bude previše i njihov prilagođeni glasovni lik premalo prepoznatljiv ili zahtijeva previše znanja o dalekim i slabo poznatim jezicima. Nikoje načelo, pa niti najopravdanije, ne valja primjenjivati preko granice prave mjere i zdravoga razuma. Gdje se izvorno pisanje prema tuđem imenskom predlošku pri zapisu jedne riječi u sklonidbi ili tvorbi spaja s izvornim hrvatskim pisanjem najbolje je orijentirati se prema uobičajenom hrvatskom pisanju. Vokativ od imena grada *Leipzig* bit će stoga, ako se upotrijebi, *Leipziže!* Tu slovo *z* u imenskoj osnovi ima njemačku glasovnu vrijednost, a ono pod dijakritičkim znakom, dakako, hrvatsku.“ (Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika, 2013. : 101.)

Autori su Hrvatskoga školskoga pravopisa (2008.) i Hrvatskoga pravopisa (2010.) smatrali da treba prihvatiti misao da od izvornoga pisanja ktetika „valja odustati kad takvih pridjeva bude previše i njihov prilagođeni glasovni lik premalo prepoznatljiv ili zahtijeva previše znanja o dalekim i slabo poznatim jezicima. Nikoje načelo, pa niti najopravdanije, ne valja primjenjivati preko granice prave mjere i zdravoga razuma.“

Kao polusloženice pišu se riječi koje se spajaju u jedno, ali tako da ipak svaka čuva svoju posebnost, kao što ima i vlastit naglasak. Riječi se spojnicom sastavljaju u polusloženice:

- kada se hoće izraziti da dvije riječi skupa označuju istu osobu, isti predmet ili istu situaciju. Tako *Ivana Brlić-Mažuranić*, *grad-država*, *točka-zarez*. Time se kazuje odnos i – i: i *Brlić* i *Mažuranić*, i *grad* i *država*, i *točka* i *zarez*. Dvije imenice postavljene jedna pored druge ne pišu se kao polusloženica ako se njima izražava odnos predikacije: *grad Zagreb*, što je grad koji je Zagreb, *grad država*, što je grad koji je država, *čovjek žaba*, što je čovjek koji je kao žaba.
- kada dvije riječi označuju dva kraja nečega na što se gleda kao na cjelinu, pa se dobiva odnos od – do: *autocesta Rijeka-Zagreb*, *gore-dolje*, *povuci-potegni*, *dva-tri*, *htio-ne htio*.
- kada se dva pridjeva slože u jedan, a prvi ne određuje pobliže drugi nego su sadržajno posve ravnopravni: *kulturno-povijesno istraživanje*, što je istraživanje i kulture i povijesti, dok je *kulturnopovijesno istraživanje* istraživanje kulturne povijesti.
- kada se spoje imenice tako da je prvi dio nesklonjiv: *čelik-značaj*, *spomen-ploča*, *rak-rana*.
- kada je prva imenica u atributivnom odnosu prema drugoj: *Podravka-juha*, *džez-bend*.

Preporučuje se pisati kao polusloženice spojeve internacionalizma i domaće ili udomaćene riječi: *bruto-prihod*, *neto-iznos*, *video-zapis*, *audio-kaseta*.

Taj je zaključak Vijeće donijelo na svojoj devetoj sjednici 16. ožujka 2006.

4. Refleks kratkoga jata iza pokrivenoga *r*, to jest takvoga pred kojim stoji suglasnik, a za njim nema morfemske granice, ako se u oblicima smjenjuje s ijekavskim refleksom može se pisati jekavski: *pogriješiti* / *pogrješka*, i nikomu to ne valja ispravljati. I u tom se položaju, međutim, može pisati ekavski: *pogriješiti* / *pogreška*, pa ni to nikomu ne valja ispravljati. U pravopisnim priručnicima treba dodati popis oblika koji su se usprkos suprotnim pravopisnim propisima od 1921. nadalje uporno objavljivali i u jekavskome liku, kako bi onaj komu je do toga stalo znao što u kojem slučaju bira. Svatko mora naučiti sam izabrati hoće li pisati neobičnije, ali s produbljenim odnosom prema jeziku i više u skladu s tradicijom hrvatskoga pisanja ili će pisati običnije, ali i površnije i nebrižnije prema hrvatskoj tradiciji.

Taj je zaključak Vijeće donijelo na svojoj desetoj sjednici 20. travnja 2006.“

Smatralo se da likovi *bekeščapski, kembrički, čismijski, dablinski, edinburški, frajburški, glazgovski, kilski, liverpulski, nantski, penjafijelski, rotenburški, seviljski, upslaski, vijarečki, milvokijski, blajburški* ili nisu prozirni, pa nisu ni razumljivi – primjerice, *bekeščapski, penjafijelski* ili su vrlo daleko od hrvatske tradicije – primjerice, *blajburški*. Ako su pak i tradicijski i razumljivi – primjerice, *njujorški*, ipak bi ih trebalo pisati izvorno da bi se ostvarila jednoobraznost pravila i time se spriječile nove nejasnoće. Naime, primjeri *misaški, njubrusvinčki, šarlotaunski, jelonajvški* ne samo da nisu jasni, nego nas vraćaju Beličevim i beličevskim transkripcijskim pravilima iz 1923. (ponovljenima 1930., 1960., 1968., 2001. i 2007.) – ako želite znati napisati ktetik prema izgovoru, morate ga znati izgovoriti. A tada smo na području koje više nije pravopisno, nego je pravogovorno i da bismo znali pravilno i jednoobrazno pisati trebali bismo izraditi pravogovorni priručnik za čitanje zemljopisnih imena, ktetika i etnika. Bio bi to prilično besmislen priručnik s obzirom na to da nam poznavanje zemljopisa i jezika iz kojega dolazi ktetik omogućuje pravilan izgovor, a ne napametno učenje iz priručnika. I napokon, „upad“ izgovornih ktetika u hrvatski pravopis nisu 1930. i 1960. omogućili jezikoslovni razlozi nego politički.

Posljednji naš pravopis, Institutov iz 2013. normira izgovorne likove smatrajući ih sustavnijima. Dopušta se pisati izvorno tek ako bi izgovorno napisani ktetik bio neproziran uz primjer *Milwaukee – milwaukeejski* (Hrvatski pravopis, 2013. : 135.) koji je u pravopisnim pravilima zapisan kao *milvokijski* (Hrvatski pravopis, 2013. : 74.). Ostaje otvoreno pitanje što je komu neprozirno i može li pravopisno pravilo počivati na korisnikovu poznavanju zemljopisa i stranih jezika.

O kteticima zaključno

Kteticima se u ovom radu pristupilo kao pravopisnom pitanju te je prikazana povijest pisanja ktetika od Brozova pravopisa iz 1892. do Institutova iz 2013. Posve se jasno vidi da je izvorno pisanje ktetika dijelom hrvatske pravopisne tradicije, a izgovorno pisanje (uz transkripcijska pravila) dijelom nehrvatske tradicije: politički su unitaristički pritisci zaslužni za upade izgovornih likova u hrvatske pravopise 1930. i 1960.

Povijesni pregled pisanja ktetika na temelju pravopisa ne može dati obuhvatan odgovor o tom trebamo li prihvatiti unitarističko nametanje pa ktetike i danas pisati izgovorno – odnosno, jesu li se nametnuti likovi ukorijenili toliko duboko da bi naše pravopisne navike bile bitno narušene kada bismo ih pisali izvorno. O pravopisnim navikama svjedoče u prvom redu tekstovi, pa bi opis tekstova trebao dati bolji uvid i u pisanje ktetika. Međutim, i ovdje bismo naišli na poteškoće jer pravopisna promjena (a u nas, na žalost, obično potaknuta politički) obično znači i krutu lekturu (Laco, 2012.) pa čak ni tekst ne daje točan odgovor. U takvom se položaju najbolje osloniti na tradiciju i prikloniti se izvornomu pisanju ktetika ili normirati dvostrukosti (kao lošije rješenje) te nastojati da se slobodno upotrebljavaju. Bez naknadnih politički

upada i politički nametnutih pravopisnih pokušaja, vrlo bi se brzo izbistrilo pišemo li češće *münchenski* ili *minhenski*, *bleiburški* ili *blajburški*, *leipziški* ili *lajpciški*, *cambrički* ili *kembrički*, *hollywoodski* ili *holivudski*.

Literatura

- Vladimir Anić, Josip Silić, Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, SNL, ŠK, Zagreb, 1986.
- Vladimir Anić, Josip Silić, Hrvatski pravopis, ŠK, NL, Zagreb, 2001.
- Stjepan Babić, Božidar Finka, Milan Moguš, Hrvatski pravopis, ŠK, Zagreb, 1971.
- Stjepan Babić, Jezično povjerenstvo MH i hrvatski pravopis, Jezik, god. 40., br. 3. str. 65. – 67.
- Stjepan Babić, Nataša Bašić, Sanda Ham, Pravopisni rat, Komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001., Jezik, god. 51., br. 3 – 5., 2004., str. 92. – 115., 130. – 153., 81. – 191.; god. 52., br. 1. – 4., 2005., str. 22. – 30., 61. – 65., 103. – 109., 139. – 148.
- Stjepan Babić, Hrvatski pravopis – vrući kesten u ministarskim rukama, Jezik, god. 55., br. 2., 2008., str. 54. – 64.
- Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš, Hrvatski školski pravopis, ŠK, Zagreb, 2005.
- Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš, Hrvatski školski pravopis usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, ŠK, Zagreb, 2008.
- Stjepan Babić, Milan Moguš, Hrvatski pravopis usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, ŠK, Zagreb, 2010.
- Lada Badurina, Ivan Marković, Krešimir Mićanović, Hrvatski pravopis, MH, Zagreb, 2007.
- Aleksandar Belić, Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd, 1923.
- Aleksandar Belić, Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika (usklađen s Pravopisnim uputstvom), Beograd, 1930.
- Dragutin Boranić, Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1926.
- Dragutin Boranić, Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (usklađen s Pravopisnim uputstvom), Zagreb, 1930.
- Ivan Broz, Hrvatski pravopis, Zagreb, 1892.
- Dalibor Brozović, Loša transkripcija na krivome mjestu, Jezik, god. 48., br. 2., 2001., str. 75. – 80.; br. 3., 2001., str. 99. – 101.
- Dalibor Brozović, Prvo lice jednine, MH, Zagreb, 2005.
- Franjo Cipra, Petar Guberina, Kruno Krstić, Hrvatski pravopis, ARTRESOR NAKLADA, Zagreb, 1998.
- Franjo Cipra, A. B. Klaić, Hrvatski pravopis, Državni ured za jezik, Zagreb, 1944.
- Dokumentacija o pravopisnoj problematici 1941. godine, Jezik, god. 38., br. 1., str. 5. – 31.
- Sanda Ham, Pravopisna, morfo(no)loška i leksička zbrka, Jezik, god. 48., br. 2., 2001., str. 61. – 74; br. 3., 2001., str. 96. – 98.
- Sanda Ham, Vijeće za normu i Hrvatski školski pravopis, Jezik, god. 56., br. 1., 2009., str. 24. – 30.
- Sanda Ham, Bleiburški, Vijeće za normu i pravopisna načela, Kundak ili hrvatski pravopis, Hrvatski tjednik, 15. svibnja 2014., br. 503., str. 36. – 37.

- Sanda Ham, Nema potrebe krivotvoriti očite činjenice, Hrvatski tjednik, 12. lipnja 2014.a, br. 504., str. 10.
- Hrvatski pravopis, izradio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
- Stjepan Ivšić, Uz »Pravopisne prijedloge« Povjerenstva za hrvatski jezik i »odvojeno mišljenje« dra. Marijana Stojkovića, Jezik, god 38., br. 3., 1990. – 1991., str. 77. – 84.
- Ljudevit Jonke, Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća, MH, Zagreb, 1971.
- Radoslav Katičić, Nadmašeni svi dosadašnji pravopisi, Jezik, god. XIX., br. 2. – 3., 1971., str. 37. – 52.
- A. B. Klaić, Koriensko pisanje, Hrvatski državni ured za jezik, Zagreb 1942.
- Gordana Laco, Jezik hrvatskih novina u drugoj polovini 20. st., doktorski rad u strojopisu, Osijek, 2012.
- Mijo Lončarić, Hrvatska imena država, Abecedni popis država koje imaju status (samostalne) države, Jezik, god. 42., br. 1., Zagreb, 1994., str. 1. – 12.
- Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, izradila Pravopisna komisija, Matica hrvatska, Matica srpska, Zagreb – Novi Sad, 1960.
- Pravopis hrvatskosrpskoga jezika, školsko izdanje, Matica hrvatska, Matica srpska, Zagreb, Novi Sad, 1970.
- Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S., Prosvetni glasnik, službeni organ Ministarstva prosvete, god. XLV., broj 9., septembar 1929., Beograd, str. 747. – 771.
- Marko Samardžija, Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH, HSN, Zagreb, 2008.
- Marko Samardžija, Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.), ŠK, Zagreb, 2012.
- Stjepan Šešelj (urednik), Petar Tutavac Bilić, hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj (Deveti neretvanski književni, znanstveni i kulturni susret), Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti, HKZ – Hrvatsko slovo, d.o.o., Zagreb, 2014.
- Pero Tutavac, Pravopis hrvatskoga jezika (Priručno izdanje), Naklada Svitlenik, Buenos Aires, 1971.
- Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika, Jezik, god. 60., br. 2. – 4., 2013., str. 41. – 160.

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 81'35, pregledni rad
primljen 15. siječnja 2015., prihvaćen za tisak 23. ožujka 2015.

Place Name Adjectives as an Orthographic Issue

The subject of this paper is the writing of place name adjectives in Croatian spelling books from 1892 to 2013. In Croatian spelling books place name adjectives were written in their original form until the unitarianist political intrusions into the Croatian language and Croatian orthography in 1930 and 1960. Ever since, the writing of place name adjectives has been distorted, and modern spelling books standardize it in three basic ways: a) according to their pronunciation (with transcription rules), b) in their original form, and c) in two different ways.